

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 30, Sayı: 2, Sayfa: 83-91, TEMMUZ – 2020
Makale Gönderme Tarihi: 21.05.2020 Kabul Tarihi: 13.08.2020

BİR GAZEL-İ MUSANNA' ÖRNEĞİ: SENÂÎ'NİN GAZEL-İ MUSANNA'I

An Example of Gazel-i Musanna': Senâî's Gazel-i Musanna'

Hasan ŞENER*

ÖZ

“Osmanlı edebiyatının kırkambarı” olarak vasıflandırılan şiir mecmuaları, klasik Türk edebiyatının gün yüzüne çıkmamış birçok şair, şiir, tür vb. malzemesini bünyesinde barındırması, derlendiği dönemin edebî zevkini ve eğilimlerini yansıtması gibi pek çok açıdan son derece büyük bir önemi haiz eserlerdir. Mecmualar üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, dîvân şiirinin henüz ortaya çıkmamış birçok yönünün aydınlatılması muhtemeldir. Bu bağlamda zikredebileceğimiz örneklerden biri klasik Türk edebiyatının diğer kaynaklarında bahsedilmeyen ancak mecmualarda “gazel-i musanna” adıyla kaydedilen şiirlerdir. “Biçim ve hünere dayalı” sanat yönünün ağır bastığı bu şiirlerden biri Milli Kütüphane 06 Mil Yz. A 3259 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*'de yer almaktadır. Bu makalede, bahsi geçen mecmuada yer alan Senâî'ye ait gazel-i musannanın mecmuadaki orijinal metni verilecek ve çevriyazısı yapılarak metnin sanat yönü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua-i Eş'âr, Senâî, Klasik Türk Edebiyatı, Gazel-i Musanna'.

ABSTRACT

The poetry magazines, which are characterized as “The depot of Ottoman Literature”, have a great importance in many respects such as holding many poets, poems, genres, etc. that have not come to light of classical Turkish literature, reflecting the literary taste and tendencies of the period that they compiled. As the researches on these magazines increase, it is possible to illuminate many aspects of divan poetry which have not yet emerged. In this context, one of the examples that can be mentioned is the poems that recorded in the magazines as “gazel-i musanna” but not mentioned in other sources of classical Turkish literature. One of these poems, where the art aspect based on “form and skill” predominates is located in *Mecmû'a-i Eş'âr and Fevâid* that registered in National Library with the number 06 Mil Yz. A 3259. In this article, the original text of the gazel-i musanna located in the mentioned magazine belonging to Senâî will be given and with its translation the art aspect of the text will be tried to presented.

Keywords: Mecmua-i Eş'âr, Senâî, Classical Turkish Literature, Gazel-i Musanna'.

GİRİŞ

Arapça “cem’ (toplama, bir araya getirme)” kökünden türeyen mecmûanın sözlük anlamı “cem’ olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey”dir (Devellioğlu, 2000: 596). Klasik Türk edebiyatı araştırmacıları için ise -bir edebiyat terimi olarak- mecmûa, farklı şairlere ait seçme şiirlerin veya çeşitli konularda kaleme alınmış yazıların bir araya getirildiği/toplandığı eserlere verilen genel bir addır. Mecmualar içerdikleri metinlere göre *mecmû'atü'r-resâ'il*, *mecmû'a-i ilâhiyât*, *mecmû'a-i fetâvâ*, *mecmû'a-i kasâ'id*, *mecmû'a-i gazeliyyât*... gibi farklı isimler alırlar. Klasik Türk edebiyatı araştırmacılarını en çok ilgilendirdiği mecmualar “Herhangi bir nazım türü veya nazım şekli birliği / müşterekliği aranmaksızın derlenmiş manzum metinlerden oluşan” şiir

* Doç. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-mail: senerhasan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5825-8034>

mecmualarıdır ki bu tür eserler, kütüphanelerde genellikle *Mecmû'a-i eşâr* veya *Mecmû'atü'l-eş'âr* olarak kayıtlıdır (Köksal 2012: 409-431).

“Osmanlı edebiyatının kırkambarı” olarak vasıflandırılan şiir mecmuaları, klasik Türk edebiyatının diğer kaynaklarına yansımamış birçok şair, şiir, tür vb. malzemeyi bünyesinde barındırması, derlendiği dönemin edebî zevkini ve eğilimlerini yansıtması gibi daha pek çok açıdan son derece büyük bir önemi haiz eserlerdir. Mecmualar üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, divân şiirinin henüz ortaya çıkmamış birçok yönünün aydınlatılması muhtemeldir. Bu bağlamda zikredebileceğimiz örneklerden biri klasik Türk edebiyatının diğer kaynaklarında bahsedilmeyen ancak mecmualarda “*gazel-i musanna*” adıyla kaydedilen şiirlerdir. Bu renkli ve sıra dışı örnekler geleneksel edebiyat çerçevesinde boy göstermiştir.

Klasik Türk şiirinin, diğer adıyla divan şiirinin şekli hüviyetini gelenekler belirlemiştir. Bu gelenek, şiirin şekli yönünü değişmez ve dışına çıkılmaz surette tespit edip muhtevayı da belirli bir daire içinde sınırlamış (Akün 1994: 413) olsa da divan şairleri, zaman zaman -bu geleneğin sınırları dâhilinde ve gelenekten uzaklaşmadan ama geleneğin sınırlarını zorlayan- şekil olarak alışılmışın dışında metinler meydana getirmişlerdir. Bilindiği üzere Klasik Türk şiirinin -özellikle gazel ve kasidenin- nazım birimi, söz ve anlam gibi iki temel yapının üzerine kurulmuş olduğu beyittir. Divan şairi, genellikle bu nazım şekillerinin mısra veya beyitlerinin dizaynında/istifinde bazı değişiklikler yaparak şiire bir görsellik katmıştır (Öztekin 2012: 2144). Şiirin bu görseli, ağaç görünümünde ise buna *müşeccer*; hayvan şeklinde ise *mücessem* veya *musavver*; kuş şeklinde ise *mu'akkad*; daire şeklinde ise *müdevver*; kare şeklinde ise *murabba* veya *mutarrağ* ya da *mudalla* adı verilmiştir (Karabey 2007: 18; Değirmençay 1998: 2; Tavukçu 2005: 13-15). Divan şairlerinin tüm bu farklılık arayışları kimi zaman *sapma*, kimi zaman *görsel şiir* veya *figür şiir*, kimi zaman da *deneysel edebiyat* olarak nitelendirilmiştir.¹

“Bir lafız sanatına bağlı olarak çoğunlukla ağaç resmeden ya da geometrik bir şekle vücut veren, Osmanlı kültür hayatının farklı tezahürlerinden beslenen ve göze hitap etme kaygısı taşıyan şiirler” şeklinde tanımlanan görsel şiirlerde görsellik, genellikle lafız ile ilgili bir sanata, lafza bağlı bir hüner gösterisine, ya da başka bir ifadeyle *deneysel* bir başka uygulamaya bağlanır. Görsel şiirlerde yapılan, orijinal bir üretimden ziyade şairin, elindeki malzemeyi/şiiri, lafız sanatlarına bağlı olarak dil, vezin ve kafiyeye açısından geleneğin çizdiği kalıpları dışına çıkmadan yeniden düzenleyip onu görsel bir esere dönüştürmesidir (Şenödeyici 2012: 33-35).

Bu tür şiirlerde görsellik her zaman bir ağaç, hayvan, kuş vb. şekli veya daire, kare gibi geometrik bir şekil olmayabilir. Divan şairi bazen mısra veya beyitteki bazı kelime veya kelime guruplarının yerlerini değiştirerek şiiri beyit düzeninde yeniden dizayn eder ve hem bu alandaki hünerini sergiler hem de okuyucuya görsel bir şölen sunar. Kaynaklarda *gazel-i musanna/musanna gazel* olarak adlandırılan şiirler bu tür *görsel şiir*lerin, daha çok da *reddü'l-acüz ale'-sadr* gibi söze dayalı edebî sanatlarla oluşturulmuş ve Tökel'in *deneysel şiir* olarak isimlendirdiği şiirlerin örneklerini oluşturur.

Musanna gazeller ile ilgili bildiğimiz ilk çalışmayı Turgut Koçoğlu yapmıştır. Koçoğlu, *Deneysel Edebiyat Yönüyle Divân Şiirinde Bir Tarz: Gazel-i Musanna' Yahut "Gazel Ender Gazel"* adlı çalışmasında, *Mecmû'a-yı Eş'âr ve Fevâid* ismiyle kayıtlı bir mecmuayı incelerken, **Gazel-i Musanna'** başlıklı bir şiirin ve bu şiirdeki kelime veya kelime gurupları altına yazılmış rakamların dikkatini çektiğini; rakamların üzerindeki kelimeleri, sayı sırasına göre dizdiğinde ise aynı vezinde, farklı kâfiyede ve cümle vurgusundan kaynaklı nisbeten farklı mânâda yeni bir gazel ortaya çıktığını tespit ettiğini² ifade etmektedir. Başka örneklerinin olup olmadığını henüz tespit

¹ Bu isimlendirmeler hakkında detaylı bilgi için bk. KARABEY, Turgut (2007), *Divân Şiirinde "Sapma"lar*, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 32, s.15-38; ŞENÖDEYİCİ, Özer. (2012), *Osmanlı'nın Görsel Şiirleri*, İstanbul: Kesit Yayınları; TÖKEL, Dursun Ali (2010), *Deneysel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri*, Ankara: Hece Yayınları.

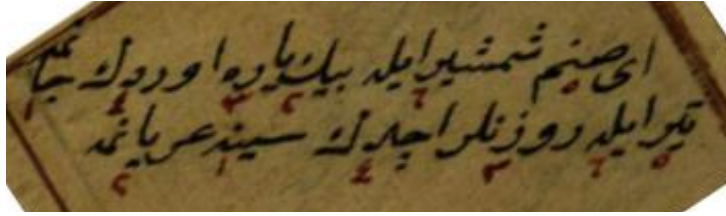
² Daha iyi anlaşılması için bahse konu çalışmadaki musanna gazelin matla beytinin mecmuadaki görselini, okunuşunu ve kelimeler altındaki rakamlara göre yeniden düzenlenmiş hâlini buraya almakta fayda görüyorum:

edemediği bu tarz gazelin, bulunduğu mecmuada “**gazel-i musanna**” olarak isimlendirildiğini, Emrî'ye ait olan bu gazel için neşredilmiş Emrî dîvânında özel bir isim kullanılmadığını, bu ismin muhtemelen mecmu'a musannifinin kendi tasarrufu olduğunu, ancak “**musanna**” kelimesinin “*sanatlı, çok süslü*” gibi genel bir mânâyı ifade ettiğini ve Emrî'nin gazelinin sahip olduğu orijinal özelliği az ya da çok belirtmediğini, söz konusu gazelin kelimeleri altındaki numaralara göre tekrar sıralandığında yeni bir gazelin ortaya çıktığını, diğer bir ifadeyle bir gazelin içinde başka bir gazelin olduğunu, dolayısıyla bu tarzda yazılmış gazellere, “**gazel-i musanna**” yerine “**gazel ender gazel**” isminin kullanılmasının daha belirleyici olacağını, ancak muhtelif eserlerde, gazel-i musanna' ismiyle bu tarz yeni gazeller tespit edilirse, gazel-i musanna', isminin kullanılmasının daha doğru olacağını dile getirmektedir (Koçoğlu 2016: 337-338).

Koçoğlu'nun tespit ettiği gazel özelinde “gazel ender gazel” adlandırması isabetli olabilir ancak kendisinin de ifade ettiği gibi muhtelif eserlerde/mecmualarda “gazel-i musanna” ismiyle kayıtlı başka eserler varsa -ki vardır- bu adlandırma tam olarak bu tarz eserleri karşılamayabilir. Biz de araştırmalarımız esnasında Milli Kütüphane 06 Mil Yz. A 3259 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid* adlı mecmuanın 122b varlığında³ *Gazel-i Musanna'* başlığı altında kaydedilmiş bir gazele rastladık. Bu örnek de bu tarzda yazılmış farklı gazellerin varlığını göstermektedir. Koçoğlu'nun ve bizim tespit ettiğimiz musanna gazeller yapısal olarak farklılık gösterse de mecmuada ikisi de “gazel-i musanna” olarak kaydedilmiş ve isimlendirilmiştir. Bu noktada musanna gazelin ne olduğuna bakmak gerekir:

Musanna' (مصنع) kelimesi, Arapça *sana'a* (صنع) fiilinden türemiş olup sözlüklerde *tesnî'* edilmiş, *sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış* (Devellioğlu 1993: 687); *aşırı derecede süslenmiş, çok süslü, belirli bir anlamı olmayan, bir manayı ifade etmekten çok sanat ve ustalık göstermek için ortaya konan eser* (Ayverdi 2005: 2150) şeklinde açıklanmıştır.

Henüz tam anlamıyla terimleşmediğini düşündüğümüz *musanna* kelimesinin, tezkirelerde, “... *musanna' u muhayyel eş'âr-ı belâgat- unvânı vardır ki...*”, “... *muhayyel ü musanna' kasîdesi vardır...*” (Sungurhan 2017a: 602, 667), “...*otuz üç dâne musanna' gazel irsâl idüp ...*”, “*Gazelleri musanna' ü muhayyel kasâ'idi bî-misâl ü bî-bedeldür.*” (Sungurhan 2017b: 11, 129), “...*ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu'addur.*”, “...*ve eş'ârı bir mertebede muhayyel ü musanna'dur ki..*” (Solmaz 2018: 57, 199), “*Fenn- i şî'rde hayli iktidârı ve istimâ'a kâbil muşanna' u muhayyel hûb eş'ârı vardır.*”, “... *muhayyel ü musanna' nazm-ı dil-güşâsı vardır.*” (Canım 2018:245, 346) gibi ifadelerle *hem beğenilen bir şiirin sanatkârâneliğini, edebî*

Beytin orijinal hâli:

Ey şanem şemşir ile biñ yara urduñ cānuma

5 6 2 3 4 1

Tîr ile revzenler açdun şine-yi Őuryānuma

5 6 3 4 1 2

Beytin kelimeler altındaki rakamlara göre yeniden düzenlenmiş hâli:

Cānuma biñ yara urdun ey şanem şemşir ile

Şine-yi Őuryānuma revzenler açduñ tîr ile

³ Bahsi geçen mecmua, varak olarak değil, sayfa olarak numaralandırılmış olup bahse konu gazel 247. sayfadadır. 122b varak numarası, tarafımızdan tespit edilerek yazılmıştır.

değerini belirtmek hem de özellikle bir sanatın teberrüz ettiği şiirleri nitelemek maksadıyla (Topal 2017: 1) veya şiirlerin tarzını belirtmek amacıyla (Atıla 2013: 849) sıfat olarak kullanıldığına şahit oluyoruz.⁴

Bazen tezkirelerde, verilen örneklerle şiirin hangi yönüyle musanna olduğunun belirtildiği de görülmektedir. Örneğin Sehî Beg tezkiresinde, Mevlânâ Nihânî'nin şiiri için verilen örnekte⁵, “*Ve bu reddü'l-‘acz ‘ale’s-sadr kısmından olan gazel anuñdur ki zikr olunur*” ifadesi, nüsha farkında “*Ve bu şi'r anuñ musanna' eş'ârındandır. Redd-i ‘acz ‘ale’s-sadr kısmındandır.*” şeklinde şiirin musanna olduğu belirtilmiştir (İpekten vd. 2017: 134). Latîfi de Vişâlî'nin şiirine örnek verirken “*Ve bu şi'r-i musanna' dahî anuñ cümle-i icâdından hâşşa-i ibdâ' u ihtirâ'ındandır.*” (Canım 2018: 551) dedikten sonra her mısraında göz ve göz ile ilgili (görmek, göstermek gibi) kelimelerin çokça kullanıldığı bir şiiri örnek vererek⁶ kelime tekrarı ile musanna bir şiir oluşturulduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Elimizdeki örneklere baktığımızda musanna gazel olarak kaydedilen gazellerin, şairin mevcut bir gazelinin kelime veya kelime grupları üzerinde oynayarak veya onların yerlerini değiştirerek, diğer bir ifadeyle şiirin mısralarını yeniden düzenleyerek aynı vezinde ama sanat değeri biraz daha artırılmış bir şiirin elde edilmesi olarak karşımıza çıkan gazeller olduğunu görüyoruz.

SENÂÎ'NİN MUSANNA GAZELİ

Çalışmamıza konu olan gazel, yukarıda da zikrettiğimiz üzere Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3259 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid* adlı mecmuanın 122b varağında bulunmaktadır. Mecmua üzerine yaptığımız bir incelemede **Gazel-i Musanna'** başlığı altında kaydedilmiş bir gazele rastladık. Mahlasından Senâî'ye ait olduğunu öğrendiğimiz⁷ bu gazelin her beytinin ilk mısraları tam iken ikinci mısralarında anlam ve vezin itibariyle kelime eksikliğinin bulunması dikkatimizi çekti. Ayrıca birinci mısraların ilk ve son kelimeleri/kelime grupları altında iki (٢) rakamının yazılı olduğunu gördük. Altında iki (٢) rakamının yazılı olduğu bu kelimelerin/kelime gruplarının, kelime eksikliği bulunan ikinci mısra da tekrar kullanılması gerektiğini düşünerek -vezin, anlam ve kafiyeyi de dikkate alarak- birinci mısraın ilk kelimesini//kelime grubunu ikinci mısraın sonunda, birinci mısraın son kelimesini/kelime grubunu da ikinci mısraın başında yazdığımızda, vezin ve anlam olarak bütünlük sağlanmış beyitlerin elde edildiğini gördük.

⁴ Tezkirelerde musanna kelimesi sadece gazeller için değil gazel ve kaside başta olmak üzere birçok şiir için kullanılmaktadır. Musanna şiirlerin özellikleri ayrı bir çalışmaya konu olacağından burada detaya girilmemiştir.

⁵ Tezkirede verilen örnek şudur:

Tâ kim görelî tal'atunî iy yüzi kamrâ
Irmak gibi gözümde akar şâm u seher mâ

Em vir didi dil la'lüñe derd ise didi merg
Germ olma iñen bendeñi öldürmege yârâ

⁶ Tezkirede verilen örnek şudur:

Gözlerümdür güzelüm gözünî cân ile seven
Göze göster gözünî gözden ırâğ olma iñen

Ağlamakdan gözünne uyalı kan oldı gözüm
Çıkısa gözden göz ucından ne 'aceb göze uman

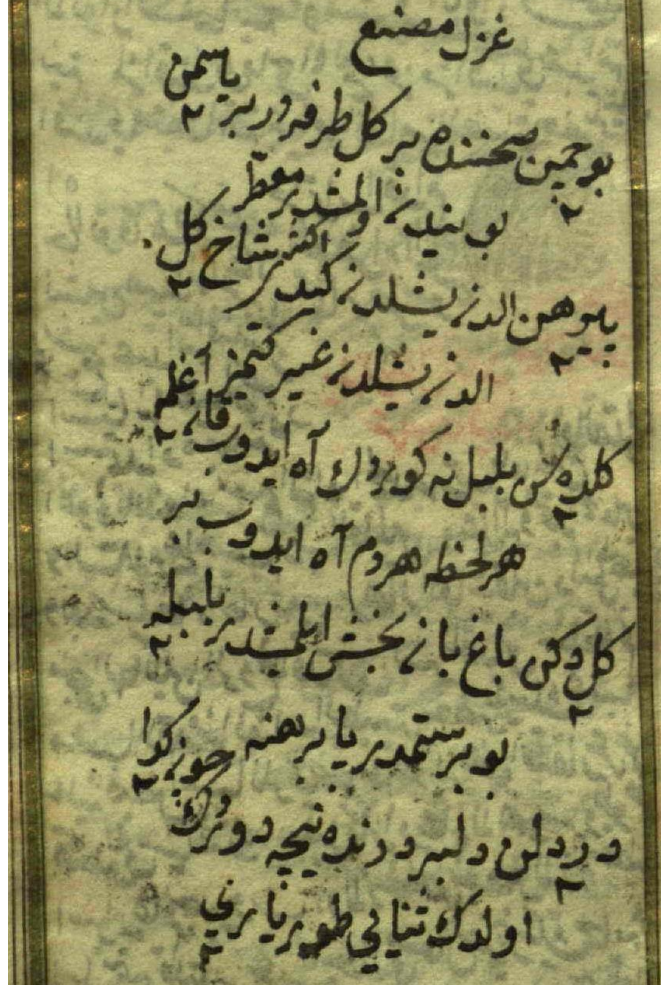
Görmek olmaz iki gözüm gibi gözünî velî
Görmüşüm gözünî gördükde iki gözümü ben

Gözlerün gözler iken oldı gözün gözümde tüş
Göz ucıyla gözedürken göze göz oldı fiten

Gözlerün itdi Vişâlî dilini gözden ırâğ
Dimedüm mi göze uyup gözünî gözleme sen

⁷ Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünde Senâî/Senâyî mahlaslı on şair bulunmaktadır. Mecmuada gazeli yer alan şairin bunlardan hangisi olduğunu tespit edecek yeterlikte bir kayıt bulunmamaktadır.

Aşağıda çalışmamıza konu olan gazelin, yukarıda künyesi verilen mecmuadan alınmış orijinal metni, çevriyazı metni ve birinci mısırda altlarında iki (۲) rakamı bulunan kelimelerin/kelime gruplarının ikinci mısralarda kullanılmasıyla yeniden oluşturulmuş hâline yer verilmiştir.

Gazel-i muşanna'

fā'ilâtün / fā'ilâtün / fā'ilâtün / fā'ilün

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

- 1 **Bu çemen** şahnında bir gül turfedir bir **yâsemen**
2 2
būyından olmışdur mu' aţţar
- 2 **Pirehen** aldan yeşilden giydi ekşer **şâh-ı gül**
2 2
aldan yeşilden ğayr giymez
- 3 **Gülde sen** bülbül ne gördün âh idüp kan **ağlama**
2 2
her lahza her dem âh idüp bir

- 4 Gül diken [kim] bâğbân bahş eylemişdir bülbüle
2 2
bu bir sitemdir pâ-bürehne
- 5 Derdilen dil-ber derinde niçe durduñ çün gedā
2 2
olduñ Senā'î tavr-ı yāri

Remel bahrinin *fā'ilâtün fā'ilâtün fā'ilâtün fā'ilün* kalıbıyla yazılan gazelin her beytinin birinci mısraında altında iki rakamı (Y) bulunan kelimelerin ikinci mısralarda kullanılmasıyla yeniden oluşturulmuş hâli şu şekildedir:

Ğazel-i muşanna'

fā'ilâtün / fā'ilâtün / fā'ilâtün / fā'ilün
— • — — / — • — — / — • — — / — • —

- 1 **Bu çemen** şahnında bir gül turfedir bir **yāsemen**
Yāsemen büyüncü oldu mu' attar **bu çemen**
- 2 **Pirehen** aldan yeşilden giydi ekşer **şāh-ı gül**
Şāh-ı gül aldan yeşilden gayr giyemez **pirehen**
- 3 **Gülde sen** bülbül ne gördüñ āh idüp kan **ağlama**
Ağlama her lahza her dem āh idüp bir **gülde sen**
- 4 **Gül diken** [kim] bâğbân bahş eylemişdir **bülbüle**
Bülbüle bu bir sitemdir pâ-bürehne **güldiken**
- 5 **Derdilen** dil-ber derinde niçe durduñ **çün gedā**
Çün gedā olduñ Senāyî tavr-ı yāri **derdilen**

Gazelin Diliçi Çevrisi

1. Bu çimenlik sahasında bir gül bir de yasemin tazedir. Bu çimenlik sahası, yasemin kokusu ile ıtırli/güzel kokulu olmuştur.
2. Gül dalı genellikle yeşil ve kırmızı renklerinden gömlek giyindi. Gül dalı, artık kırmızı ve yeşilden başka gömlek giyemez.
3. Ey bülbül sen gülde ne gördün. Āh edip de kan ağlama. Her lahza, her an bir gülde (bir gül dalında) āh edip ağlama.
4. Gülü de dikenini de bülbüle bâğbân bahş eyledi. Güldiken'in (bağbanın/bahçıvanın) şimdi yalnız ayak ortada kalması elbette bülbüle bir sitemdir.
5. Ey Senāî, senin bu duruma düşmen sevgilinin tavrının derdiyledir. Buna rağmen, sevgilinin kapısında dert ile ne kadar da çok dilenci gibi durmaktasın.

Musanna olarak isimlendirilen bu gazelde Senāî, birinci mısraın ilk kelime veya kelime gruplarını ikinci mısraın sonunda; birinci mısraın son kelime veya kelime gruplarını da ikinci mısraın başında zikretmiştir. Bunu yaparak şair, bu gazelin her beytinde "bir beyitte ikinci mısraın sonunda yer alan, çoğu kere şiirin kafiyesini içeren bir kelimenin mısra başında kullanılması veya

bir kelime veya kelime grubunun, beytin başında ve sonunda zikredilmesi” olarak tanımlanan reddü'l-acüz ales's-sadr sanatına başvurarak sanat değeri yüksek bir şiir elde etmiştir.

Reddü'l-acüz ales's-sadr sanatında tekrar edilen kelime aynı anlamıyla kullanılmazsa daha bedîî olur. Bu durumda cinasa ve müşakeleye dayalı reddü'l-acüzler ortaya çıkar (Coşkun 2010: 276) ki bu durum da -sanat içinde sanat ortaya çıkardığı için- şiirin estetik değerini arttırır. Bu noktada Senâî'nin şiirine baktığımızda, her beyitte olmasa da bazı beyitlerde tekrar edilen kelimelerin cinaslı olarak kullanıldığını görüyoruz. Örneğin üçüncü beyitte ilk mısraın başında (sadrda) kullanılan “**gülde sen**” ifadesi ikinci mısraın sonunda (acüzde) “**gül de sen**” biçiminde “de”nin bağlaç olarak okunabileceği bir şekilde kullanılmıştır. Bu durumda beyit farklı bir anlam kazanmış oluyor:

Gülde sen bülbül ne gördün âh idüp kan ağlama
Ağlama her lahza her dem âh idüp bir **gül de sen**

Ey bülbül sen gülde ne gördün, âh edip de kan ağlama. Her an, her lahza âh edip ağlama, bir kez de gül.

Dördüncü beyitte “**gül diken**” ifadesi, birinci mısradaki “**gül**” ve “**diken**” anlamlarında kullanılmışken ikinci mısradaki “**bağban/bahçıvan**” anlamında cinas olacak şekilde kullanılmıştır.

Yine beşinci beyitte “**derdilen**” ifadesi birinci mısradaki “**dert ile**” anlamında kullanılmışken ikinci mısradaki “**derdiyle**” veya “**der dilen (dermek ve dilenmekten emir)**” biçiminde okunabilecek bir şekilde cinaslı olarak kullanılmıştır.

Şair, reddü'l-acüz ales's-sadr sanatının esasını oluşturan bir kelime veya kelime grubunun, beytin başında ve sonunda zikredilmesi ile yetinmemiş aynı zamanda beytin birinci mısraının son kelimesini ikinci mısraın başında tekrarlayarak bir tür akis sanatı da yapmıştır. Bu da şiire estetik bir değer katmış, şiirin sanat değerini arttırmıştır.

Senâî, bu iki sanat sayesinde şiirinde kafiye ile ilgili de farklı bir ahenk sağlanmıştır. Şair gazelin kafiyesini oluşturan kelime veya kelime gruplarını beytin başında tekrarlayarak “ön kafiye” oluşturmuş ve mısra başları dikkate alındığında ilk beyit kendi arasında ondan sonraki beyitlerin ilk mısraı ilk beyitle kafiyeli ikinci mısraları serbest olacak şekilde bir kafiye örgüsü (aa ax ax ax ax) ortaya çıkmıştır. Ayrıca her beytin birinci mısraının sonu ile ikinci mısraının başı da kafiyeli olmuştur. Bu ayrımı göstermek için kafiye olarak serbest mısraları x olarak değil de b, c, d, e şeklinde gösterdik:

<u>Mısra başında</u>	<u>Mısra sonunda</u>
(a) Bu çemen	yâsemen (a)
(a) Yâsemen	bu çemen (a)
(a) Pîrehen	şâh-ı gül (b)
(b) Şâh-ı gül	pîrehen (a)
(a) Gülde sen	ağlama (c)
(c) Ağlama	gülde sen (a)
(a) Gül diken	bülbüle (d)
(d) Bülbüle	gül diken (a)
(a) Derdilen	çün gedâ (e)
(e) Çün gedâ	derdilen (a)

SONUÇ

Divan şairleri her ne kadar çerçevesi gelenek tarafından çizilen sınırlar dâhilinde edebî eserlerini ortaya koysalar da bazen geleneğin dışına çıkmadan hüner ve sanatlarını ön plana çıkararak, yeri geldiğinde şiire farklı bir görsellik katan metinler kaleme almışlardır. Bu tür şiirler bir “*edebî tür*”den ziyade bir “*tarz*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairlerin hünerlerini sergilediği *tarz*lardan biri de genellikle mevcut bir gazelin mısra veya beyitlerinin dizaynında bazı değişiklikler yaparak; beyit veya mısradaki kelimelerin yerlerini değiştirerek yeni bir gazelin oluşturulduğu ve mecmualarda “*gazel-i musanna*” adıyla kaydedilen, sanat ve estetik değeri yüksek şiirlerdir. Eldeki örnekler, her *musanna gazelin* aynı yapıya sahip olmadığını göstermektedir. Klasik Türk edebiyatının en önemli ve zengin kaynaklarından olan mecmualar tarandıkça, bu *tarz*da yazılmış ve farklı şekillerde oluşturulmuş çeşitli “*musanna gazel*” örnekleri ile karşılaşılacağına şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (1994), “Divan Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, C. 9, s. 389-427.
- ATİLA, Mustafa (2013), Tezkire Terimleri Sözlüğüne Katkı: Gülsen-i Şu'arâ Örneği, *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları,
- AYVERDİ, İlhan (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- CANIM Rıdvan (2018), *Latîfi-Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Ankara: Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327_latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0) (E.T.: 26.06.2020)
- COŞKUN, Menderes (2010), *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis (1998), *Tevşihât*, Erzurum.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1970), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Doğu Matbaası.
- İPEKTEN, Haluk, Günay KUT- Mustafa İSEN - Hüseyin AYAN- Turgut KARABEY (2017), *Sehî Beg Heşt-Bihîşt*, Ankara: Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165_hest-bihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=ABFF81D99B1BAA8CC9263001BB3FA049173268D4A79F24C46FC3C2FBA4798ED0) (E.T.: 26.06.2020)
- KARABEY, Turgut (2007), Dîvân Şiirinde “Sapma”lar, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, s.15-38.
- KOÇOĞLU, Turgut (2016), Deneysel Edebiyat Yönüyle Dîvân Şiirinde Bir Tarz: Gazel-i Musanna' Yahut “Gazel Ender Gazel”, *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 5, 2016, ss. 336-342.
- KÖKSAL, Fatih (2012), “Şiir Mecmuaların Önemi ve ‘Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi’ (MESTAP)”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (Haz.Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3259.
- ÖZTEKİN, Özge (2012), Ontolojik Boyutta ‘Döngüsel Süreklilik’ & ‘Değişim ve Dönüşüm’ü İmleyen Görsel Sembollerle Şiirin Biçim Düzeyinde Bilinçli Deformasyonu: Divan Şiirinde Değişimsel

Bir Önceleme Alanı Olarak Biçimsel Sapmalar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, p. 2139-2155.

ÖZÜNLÜ, Ünsal (1997), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Ankara: Doruk Yayınları.

SUNGURHAN, Aysun (2017a), *Kınaltzâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-su'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834.kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> E.T. 26.06.2020)

SUNGURHAN, Aysun (2017b), *Beyânî Tezkiretü's-su'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835.beyani-tezkiresipdf.pdf?0> E.T.: 26.06.2020)

ŞENÖDEYİCİ, Özer (2012), *Osmanlının Görsel Şiirleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.

TAVUKÇU, Orhan Kemal (2005), "Bir İfade Biçimi Olarak Muvaşşah ve Klâsik Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri" Marmara Ü., Türkiyat Araş. ve Uygulama Merkezi, *Uluslararası Gizli Diller Sempozyumu*.

TOPAL, Ahmet (2017), *Klasik Türk Şiirinde Kaside-i Mesnâ'a ve Nağzî'nin Mesnû' Kasideleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

TÖKEL, Dursun Ali (2010), *Deneyisel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri*, Ankara: Hece Yayınları.

